

Отримано

22.09.2023 р.

Голова спеціалізованої
вченої ради

ДФ 26.133.033

д.п.н., проф. Петрошко М.В.

Голові спеціалізованої вченої ради

ДФ 26.133.033

у Київському університеті

імені Бориса Грінченка

доктору педагогічних наук, професору,

професору кафедри соціальної педагогіки

та соціальної роботи факультету психології,

соціальної роботи та спеціальної освіти

Петрошко Жанні Василівні

Рецензія

Сергеєнкової Оксани Павлівни, доктора психологічних наук, професора, завідувача кафедри психології особистості та соціальних практик факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка на дисертацію Дулі Аліни Володимирівни «Соціальна підтримка недержавними організаціями сімей учасників антитерористичної операції», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота

1. Актуальність дисертаційного дослідження

Війна принесла у життя українців багато змін, невизначеності та непередбачуваних обставин. Типовою реакцією на це є стрес та тривога. Вона характерна як для дорослих, так і для дітей. Діти відчують занепокоєння, тривогу, страх та переймають емоційний стан дорослих і починають сприймати ситуацію невизначеності як загрозу, з якою дорослі не можуть впоратися. Погіршуються шлюбно-сімейні стосунки, змінюється якість життя подружжя, де один із його членів мав досвід участі у бойових діях.

Зазначені об'єктивні обставини сприяють появі станів фрустрації та депривації членів сімей учасників АТО/ООС. Тобто є очевидним, що ця категорія населення нашої країни потребує системної різновекторної підтримки, зокрема – соціальної.

У дисертації окреслена надто важлива й складна соціальна проблема, яка потребує наукового обґрунтування, розробки наукового тезаурусу й експериментальної верифікації дієвості програмно-змістового забезпечення

соціальної підтримки недержавними організаціями сімей учасників АТО/ООС. Не викликає сумніву соціальний, науковий та практичний рівень актуальності поданого на розгляд дисертаційного дослідження.

Це підтверджується низкою визначених авторкою суперечностей, зокрема, між:

- активізацією участі недержавних організацій у наданні соціальної підтримки сім'ям учасників антитерористичної операції/операції об'єднаних сил та браком практичного досвіду такої діяльності;

- об'єктивною доцільністю соціальної підтримки сімей учасників антитерористичної операції/операції об'єднаних сил та відсутністю комплексного підходу до її надання;

- існуванням специфічних потреб сімей учасників антитерористичної операції/операції об'єднаних сил і не розробленістю інструментарію для їхнього оцінювання.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних)

Зі змісту дисертації випливає, що на підставі всебічного аналізу досліджуваної проблеми авторкою вперше визначено сутність понять: «сім'я учасників АТО/ООС» та «соціальна підтримка сімей учасників АТО/ООС»; розкрито особливості функціонування сімей учасників АТО/ООС; здійснено класифікацію типів сімей учасників АТО/ООС; визначено проблеми та потреби сімей учасників АТО/ООС; охарактеризовано зміст, види, форми та етапи соціальної підтримки сімей учасників АТО/ООС та визначено специфіку соціальної підтримки недержавними організаціями сімей учасників АТО/ООС.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні та впровадженні програмно-змістового забезпечення соціальної підтримки сімей учасників АТО/ООС, що містить: комплексну програму «Соціальна підтримка сімей учасників АТО/ООС»; інструментарій щодо визначення проблем і потреб сімей учасників АТО/ООС, психоемоційного стану членів сім'ї, форм фіксації рівня задоволеності якістю отриманої соціальної підтримки; програму навчального змістового модуля «Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями» для підготовки фахівців із

соціальної роботи до надання якісної та кваліфікованої соціальної підтримки сім'ям учасників АТО/ООС.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертація є змістовним, комплексним дослідженням, що представляє собою плідну спробу системно проаналізувати та структурно інтегрувати наукові розвідки та знання щодо соціальної підтримки недержавними організаціями сімей учасників АТО/ООС, що можуть бути корисними в прогнозуванні та модернізації надання соціальної підтримки сім'ям учасників АТО/ООС в діяльності недержавних організацій України.

Грунтовний аналіз наукової літератури й усвідомлення проблеми дослідження дозволили здобувачці досить коректно визначити науковий апарат дослідження, зокрема, сформулювати його мету й завдання, що й уможливило оптимальне визначення загальної стратегії наукового пошуку.

Робота відзначається творчим пошуком, аргументованістю положень, доказовістю, новими підходами в оцінці подій і феноменів.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Аліни Володимирівни Дулі, а також їх достовірність, забезпечуються належною методологічною базою (на філософському, загальнонауковому, конкретнонауковому рівнях), ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць (263 позиції) і загалом не викликають сумніву.

Дисертація Аліни Володимирівни Дулі містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання.

Достовірність й надійність наукових результатів дисертації забезпечена використанням комплексу методів дослідження. Позитивним є те, що методи добиралися відповідно до завдань конкретного етапу дослідження, прийоми та операції з теоретичним й фактичним матеріалом здійснювалися у послідовності, відповідній до програми дослідження.

Дисертацію виконано відповідно до наукової теми Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка «Особистість в умовах суспільних трансформацій сучасної України» та наукової теми кафедри

соціальної педагогіки та соціальної роботи «Соціалізація вразливих груп населення в контексті розвитку територіальних громад в Україні».

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях

Основні положення, висновки, практичні результати дисертації представлено в доповідях на 23 науково-практичних конференціях різного рівня та у 16 наукових публікаціях (із них: 11 – одноосібних, 5 – у співавторстві), зокрема: 5 статей – у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 1 стаття – у періодичному науковому виданні, проіндексованому в базі даних Scopus; 1 стаття – у періодичному науковому виданні, проіндексованому в базі даних Web of Science Core Collection; 9 наукових публікацій, у яких додатково висвітлено результати дисертації. Аналіз тематики опублікованих праць уможливорює стверджувати, що вони віддзеркалюють результати проведеного дослідження, отже, дисертація належним чином апробована.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу

Здобувачка структурує свою працю відповідно до встановлених вимог побудови дисертації. Зокрема у вступній частині, окрім актуальності, чітко формулює мету, завдання, правильно визначає предмет та об'єкт дослідження, окреслює джерельну базу, частина якої уводиться у науковий обіг уперше, а іншою частиною є матеріали самостійно проведеного опитування учасників АТО/ООС та членів їхніх сімей, а також фахівців недержавних організацій.

Авторську концепцію побудови дослідження представлено логічно та вмотивовано сформована наукова новизна, яка дає змогу зрозуміти, що дисертація містить чіткий алгоритм розв'язання поставлених завдань.

У першому розділі «Теоретичні засади соціальної підтримки сімей учасників антитерористичної операції» основний доробок здобувачки та позитиви роботи акумулюється у наступних позиціях: розглянуто сутність феномену «учасники бойових дій» як об'єкту соціальної роботи; розкрито сутність поняття «сім'я учасників АТО/ООС» у контексті отримання соціальних послуг; визначено типи та функції сімей учасників АТО/ООС; представлено авторську дефініцію поняття «сім'ї учасників АТО/ООС»; визначено зміст соціальної підтримки через подання його класифікаційних ознак у вітчизняному та зарубіжному вимірі; обґрунтовано види та форми соціальної підтримки сімей учасників АТО/ООС; вивчено досвід надання

соціальної підтримки учасників бойових дій та членів їх сімей в зарубіжних країнах, а саме в США та країнах Євросоюзу, де соціальна підтримка заснована на ефективній співпраці державних, громадських та міжнародних організацій; визначено певний алгоритм соціальної підтримки членів сімей учасників АТО/ООС, що представлено етапами діагностування, прогнозування, впровадження, моніторингу та оцінювання.

У другому розділі «Дослідження потреб та проблем сімей учасників антитерористичної операції» авторкою визначено проблеми і потреби сімей учасників АТО/ООС (п. 2.1.) та охарактеризовано стан надання соціальної підтримки учасників АТО/ООС та членів їхніх сімей в недержавних організаціях (п. 2.2.). Цей розділ містить результати опитувань проведених авторкою дисертаційного дослідження в межах пілотного етапу експерименту, що становить найбільший інтерес в аспекті отриманих висновків.

Третій розділ «Дослідно-експериментальна робота із забезпечення соціальної підтримки недержавними організаціями сімей учасників антитерористичної операції» представляє обґрунтування та експериментальне впровадження програмно-змістового забезпечення соціальної підтримки недержавними організаціями сімей учасників АТО/ООС. Безперечно, заслуговує на увагу те, що запропоноване авторкою програмно-змістове забезпечення соціальної підтримки недержавними організаціями сімей учасників АТО/ООС пройшло експертизу та широке обговорення перед її впровадженням і отримало високу оцінку від фахівців державних та недержавних організацій, які надають соціальні послуги учасникам АТО/ООС та членам їхніх сімей (п. 31. с. 143-146). Здобувачкою представлено зміст та алгоритм авторської комплексної програми «Соціальна підтримка сімей учасників АТО/ООС». Важливим є той факт, що перед впровадженням комплексної програми в діяльність неурядових організацій, здобувачкою здійснено підготовку фахівців до надання соціальної підтримки учасників АТО/ООС та членів їхніх сімей за допомогою навчального змістового модуля «Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями». Авторкою було здійснено експериментальну перевірку дієвості програмно-змістового забезпечення соціальної підтримки сімей учасників АТО/ООС. Представлені результати контрольного зрізу зафіксували наявність позитивної динаміки в задоволенні потреби в різних видах соціальної підтримки та покращенні психоемоційного стану кожного члена сімей учасників АТО/ООС, які брали участь

у формувальному експерименті, та їхню високу оцінку якості наданої підтримки.

Загальні висновки об'єктивно ґрунтуються на результатах дослідження, викладених у розділах, і своєю чергою підсилюють їх зміст і вагу в контексті висунутих авторкою положень.

Варто зазначити, що особливу цінність пропонованої на розгляд дисертаційної роботи становлять додатки. Вони містять систематизацію підходів до визначення поняття «сім'я»; систематизацію видів та напрямів підтримки учасників бойових дій та їхніх сімей у зарубіжних країнах та в Україні; завдання та напрями роботи недержавних організацій щодо соціальної підтримки учасників АТО/ООС та членів їхніх сімей; зміст комплексної програми «Соціальна підтримка сімей учасників АТО/ООС»; зміст програми навчального змістового модуля «Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями», матеріали, інструментарії та опитувальники, які використовувалися дисертанткою. Ці матеріали можуть бути широко використані у теорії та практиці соціальної роботи з обраною Аліною Володимирівною Дулею цільовою групою соціальної підтримки.

Таким чином, зміст роботи та аналіз основних положень дисертації підтверджує досягнення мети і вирішення завдань дослідження. Пропозиціям, розробкам та висновкам, які представлені в дисертації, властива повнота та логічність викладу, достатній рівень обґрунтованості.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

Висловлені в дисертації положення та ідеї є самостійними, оригінальними і добре продуманими. Аналіз тексту дисертації дозволяє констатувати дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності у повному обсязі.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

1. Авторкою дисертаційного дослідження було вперше виділено основні типи сімей учасників АТО/ООС (сім'ї учасників АТО/ООС, де один із її членів зараз перебуває в зоні бойових дій; сім'ї учасників АТО/ООС, де один із її членів повернувся із зони бойових дій; сім'ї учасників АТО/ООС, які розучились; сім'ї, де один із її членів є інвалідом війни; сім'ї загиблих учасників АТО/ООС), розкрито їхні характерні ознаки, проблеми і потреби, а також реакції дітей та дорослих на участь у бойових діях, одного із членів

сімей (с. 50-58). На наш погляд, доречно було б виокреми та охарактеризувати, ще один тип сімей, а саме сім'ї, де обоє із подружжя перебувають в зоні бойових дій, або повернулися звідти.

2. У підрозділі 1.2 «Зміст, види та форми соціальної підтримки сімей учасників антитерористичної операції» здійснений ґрунтовний аналіз українського та зарубіжного досвіду соціальної підтримки сімей учасників АТО/ООС, визначено види соціальної підтримки сімей учасників АТО/ООС та влучно підібрані форми надання кожного із цих видів. На наш погляд, цю частину роботи можна було б підсилити за рахунок вивчення українського та зарубіжного досвіду соціальної підтримки окремих членів сімей учасників бойових дій, як-то: матерів, батьків, дружин, дітей різного віку.

3. У дисертації визначено форми роботи з сім'ями учасників АТО/ООС, що представлені авторкою відповідно до запропонованих нею видів соціальної підтримки (с. 79). Розкрито чіткий алгоритм соціальної підтримки сімей учасників АТО/ООС, який включає 4 етапи (діагностування, прогнозування, впровадження, моніторинг та оцінювання), авторкою розкрито зміст кожного етапу, завдання та результат (с. 85-86). На наш погляд, також доцільно було б запропонувати перелік форм роботи до кожного етапу соціальної підтримки.

4. У дисертаційній роботі авторка презентувала результати опитування учасників АТО/ООС і скринінгу їхнього здоров'я (п. 3.2. с. 183-189). Нею діагностовано проблеми та встановлено потреби учасників АТО/ООС, виявлено рівень стресу. Визначено, що більшість опитаних учасників АТО/ООС повертаються із зони бойових дій зі змінами в типових реакціях (емоційні, фізичні, поведінкові) та особливостях мислення, що ускладнює їхню адаптацію до мирного життя і впливає на міжособистісну та внутрішню сімейну взаємодію. Дисертаційне дослідження значно б виграло, якби авторкою було розкрито труднощі, з якими стикаються саме учасниці бойових дій після повернення додому з війни та визначено їхній психоемоційний стан, це б дало можливість врахувати гендерний аспект соціальної підтримки сімей учасників АТО/ООС.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей

Незважаючи на висловлені дискусійні положення та зауваження, варто наголосити на високому теоретичному та методологічному рівнях рецензованої праці. Дисертація є кваліфікаційною науковою працею з продукування нових ідей і практик соціальної діяльності, а нові науково обґрунтовані результати в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, значиме для розвитку теорії та практики соціальної роботи.

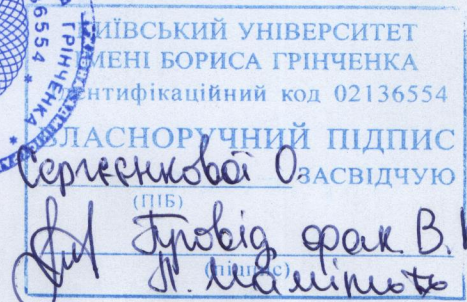
Дисертація «Соціальна підтримка недержавними організаціями сімей учасників антитерористичної операції» є завершеною науковою працею, у якій Дулею Аліною Володимирівною отримані нові науково обґрунтовані результати.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам

Дисертаційна робота «Соціальна підтримка недержавними організаціями сімей учасників антитерористичної операції» відповідає пп. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а її авторка Дуля Аліна Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Рецензент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології особистості
та соціальних практик факультету психології,
соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Оксана СЕРГЄЄНKOVA